

УДК 94 (420)+070(051)
ПІТЛЬОВАНА Л.Ю.

ІСТОРІЯ БРИТАНСЬКОГО ЧАСОПISУ «ПАНЧ» (1841–2002): ФЕНОМЕН ПОПУЛЯРНОСТІ

Стаття присвячена аналізу феномена популярності британського часопису «Панч» (1841–2002). Досліджуються чинники та обставини, які спричинили перетворення цього видання на яскраве соціокультурне явище в історії британського суспільства.

Ключові слова: Велика Британія, історія, карикатура, «Панч», преса.

Актуальність проблеми. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Велика Британія перетворилася на одну з найрозвинутіших промислових країн світу. Одночасно у державі тривали процеси трансформації політичної системи, відбувалися серйозні зміни соціальної структури англійського суспільства. Тенденції загальної демократизації також були характерною особливістю тогочасної британської історії. У зв'язку з цим на початку XIX ст. спостерігалось зростання інтересу суспільства до преси як джерела отримання інформації, а з іншого боку – засобу впливу на суспільство та формування громадської думки. У цей час також почалося формування явища, яке у XX ст. почало називатися «масовою культурою», що зумовило виникнення нових соціальних функцій преси, яка змушена була орієнтуватися на широкі верстви населення.

Об'єктом дослідження статті є історія легендарного британського часопису «Панч», причини його довголіття та популярності як соціокультурного феномена на ринку британських засобів масової інформації.

Вивчення історії журналу розпочалося вже наприкінці XIX ст. і стосувалося найрізноманітніших нюансів: заснування, найважливіших авторів, підходів до вибору

Питльована Лілія Юріївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри світової історії нового і новітнього часу Українського католицького університету, м. Львів.

© Питльована Л.Ю., 2014

тематики публікацій, особливостей відображення життя тогочасного британського суспільства тощо. Книга Меріона Спіллмена, написана значною мірою на основі мемуарної та іншої джерельної літератури, і зараз залишається однією з найкращих праць, присвячених історії журналу [21]. Особливо цікавими є також книга Етола Мейхью, сина Генрі Мейхью, одного із засновників часопису, яка проливає світло на його передісторію та ранній період існування, а також дослідження Дж. Еверітта [12; 16].

Серед небагатьох сучасних зарубіжних досліджень, що безпосередньо чи дотично стосуються історії «Панча», можна виділити монографію британського історика Патріка Лері «Братство Панча. Застільні бесіди і культура друку у середньовікторіанському Лондоні». Книга базується на численних неопублікованих матеріалах: листах, щоденниках, записниках, ділових записах; висвітлює процес обговорення випуску номерів журналу; проливає світло на досі маловідомі сторінки творчості В. Теккерея та Ч. Діккенса; демонструє, як усна культура пронизує і формує культуру друковану [13].

Окремі аспекти біографії часопису «Панч» знаходимо у книзі «Комедія, карикатура та соціальний порядок: 1820-1850» Брайяна Мейдмента [14].

Серед досліджень історії «Панча» слід виділити статті Л. Питльованої [1], А. Хабібুলліної [7], присвячені аналізу політичної та соціальної карикатури на сторінках видання.

У першій третині ХІХ ст. англійська преса мала широку палітру видань в ідеологічному, жанровому та цільовому відношеннях. На 1811 р. у Лондоні виходило 16 щоденних, кілька недільних газет, кілька видань гумористично-сатиричного характеру. Серед останніх з 1841 р. зайняв своє місце часопис «Панч». Видання виходило щотижня, з невеличкою перервою до 2002 р.

Значною мірою поява та успіх журналу такого типу як «Панч», стали можливі у межах тієї моделі засобів масової інформації, яка склалася в Англії. Якщо брати до уваги такі параметри, як характер і час появи масової преси,

ступінь залученості держави, особливості взаємовідносин між пресою і партіями, ступінь професійної корпоративності, інформаційної автономії і політичної незалежності журналістів, то модель британської преси можна класифікувати як ліберальну. Тут комерціалізовані газети з'явилися рано, держава мало втручалася у справи преси, а журналістам притаманна схильність демонструвати свої партійні симпатії.

Якщо спробувати інтегрувати розвиток друку як соціально-політичного інституту в теорію політичної модернізації, то британській еволюційно-поступальній моделі модернізації, яка спиралася на промислове лідерство й аристократичну конституційну монархію, де реформування економічної сфери суспільства далеко випереджало реформування політичної сфери, відповідала і певна модель розвитку преси. Уже з XVIII ст. у Британії панувала обмежувально-заохочувальна політика щодо преси [5, 4, 7].

Німецький журналіст, письменник та історик преси Людвіг Саламон (1844–1911) відмічав, що вузловими моментами розвитку світової преси, в тому числі і британської, був рух від цензури і контролю з боку влади до зростаючої свободи. Соціально-економічний прогрес і скасування у середині XIX ст. останніх технічних і фінансових перепон дали можливість до кінця XIX ст. зрости виданням, які виходили тиражами у десятки тисяч примірників. Зокрема, 1851 р. були скасовані податки на публікації та оголошення, у 1855 р. було схвалено закон про газетний штемпель, у 1861 р. було скасовано податок на газетний папір. Ліквідація цих «податків на знання», а також широке застосування нової типографської техніки, зокрема ротаційних машин замість плоского верстатного друку, значно здешевило та удоступнило газети для широкої публіки. У 1881 р. були усунені обмежувальні правила про відповідальність за дифамацію у пресі [4]. Таким чином, англійська преса перетворилася на могутню суспільну організацію.

Засновниками «Панча» були Генрі Мейхью (1812-1887), знаний журналіст, соціолог, драматург та художник,

гравер; ілюстратор Ебенезер Ланделлс (1808-1860); першим редактором став Марк Лемон (1809-1870). Загальний установчий капітал становив 25 ф. ст. (за даними Служби національної статистики, 1640 ф. ст. згідно з індексом роздрібних цін 2003 р. [11]). На перших порах, коли видання лише завойовувало своє місце серед британської преси, саме завдяки фінансовій підтримці М. Лемона, який вкладав у нього кошти, виручені від написання п'єс, воно втрималося на плаву.

Спочатку журнал називався «The London Charivari» на зразок однойменного французького сатиричного видання «The Charivari» (1832–1937), яке із захопленням читав Г. Мейхью. Однак незабаром автори вирішили змінити назву на «Панч» на честь персонажа англійського народного лялькового театру, який, у свою чергу, походить від персонажа італійської комедії дель арте Пульчинелли. Блазень, гульвіса, шахрай, жартівник, дотепник і забіяка, Панч є також трохи простодушним і пришепелкуватим, але спритним і кмітливим, людиною, якій за гострим слівцем у кишеню лазити не треба.

Уже у першому номері автори вирішили внести ясність щодо мети «Панча». Звертаючись до читачів, вони просили, щоби їх не вводила в оману назва журналу і щоби у них не складалося враження, що завданням видавців є потішання смаків бездумної публіки і збирання пенсів, як це було у шоу «Панч та Джуді». Метою журналу мало бути нещадне викриття найнегативніших явищ тогочасного британського суспільства [20, 1]. З того часу гумор та сатира «Панча» зробилися невід'ємною частиною британського суспільного дискурсу. Вони були гострими, часами їдкими, але завжди коректними, журнал дотримувався певного рівня культури подачі матеріалу, що теж доклалося до його подальшої популярності.

У перші роки існування обличчя і спрямованість журналу визначалися політичними переконаннями та поглядами на соціальну ситуацію у Британії засновників видання. Особливу роль тут відіграв Г. Мейхью. На той час він був відомий своїми статтями у лондонській газеті

«The Morning Chronicle» (1769–1862), дописувачами якої було багато відомих письменників, науковців та публіцистів того часу, зокрема Ч. Діккенс та Дж. С. Мілль. Серія газетних статей Г. Мейхью 1851 р. була опублікована окремим тритомним виданням «Робітники та біднота Лондона» [17]. Праця висвітлювала результати дослідження автора, який впродовж 40-х років XIX ст. вів спостереження, документував та описував стан життя робочого люду столиці. З великою ретельністю, навіть педантизмом, Мейхью розповідав про заняття, побут, звички та релігійні переконання, рівень прибутків і життя нижчих соціальних верств Лондона. Він взяв численні інтерв'ю, які показували не лише умови життя і праці, а й ставлення до них самих робітників. Ця фундаментальна книга і досі залишається цінним, а іноді єдиним, джерелом, що висвітлює малопривабливі сторони життя вікторіанського суспільства середини XIX ст.

З не меншим завзяттям Мейхью взявся до роботи над «Панчем». Спочатку видання було дуже радикальним у висвітленні соціальних негараздів суспільства; особлива увага приділялася подіям, пов'язаним із чартистським рухом у Англії та подіям 1848 р. в Європі. Яскравим прикладом є публікація у 1843 р. вірша Томаса Гуда «Пісня про сорочку», який описуючи картину важкого життя англійських швачок, збурих цілий рух проти експлуатації жіночої праці. Чутливість і здатність вловлювати нюанси кон'юнктури часу стає одним з чинників довголіття «Панча» на ринку британської преси.

Однак через кілька десятиліть гострота сатири і критики дещо зменшилася, і до 80–90-х років XIX ст. журнал набув поміркованого характеру, став виразником думки середнього класу і захисником інтересів Британської імперії. Це особливо помітно в публікаціях видання щодо зовнішньополітичної лінії Британії. Сумніву могли піддаватися правильність рішень тих чи інших осіб, тактика і стратегія ведення бойових дій у війнах, особливості постачання армій, навіть риторика офіційних кіл, яка супроводжувала якусь подію. Однак

підтримка і схвалення принципової лінії британської зовнішньої політики, всього того, що вважалося національними інтересами, була притаманна часописові завжди. Як, зрештою, й іншій британській пресі. Л. Саламон відмічав, що для неї на першому плані стояла велич, сила і добробут Англії. Почуття власної переваги з огляду на могутність та багатство Британії іноді набувало в англійців форми сліпого самовихваляння, зневаги до інших націй, особливо якщо їх інтереси суперечили англійським. Тому журналістський девіз «Панча» «Будьте справедливі і не бійтеся!» може бути застосований виключно щодо його ставлення до внутрішніх справ [4].

Таким чином, «Панч» став своєрідним феноменом періодичної преси. З одного боку, він взяв на себе місію захисту всіх знедолених та пригнічуваних верств британського суспільства. З другого – був типовим виданням того часу. З третього боку, часопис взяв на себе сміливість експлуатувати цю типовість і сміятися з неї. Батьками-засновниками він був задуманий і як своєрідна пародія на численні тодішні газети і журнали, таке собі криве дзеркало, в якому у перевернутому вигляді відбиватимуться методи і прийоми, використовувані в журналістиці. Зверталася увага не стільки на новини як такі, скільки на способи, застосовувані при їх повідомленні, на методикку подачі матеріалу. Журнал ставив собі за мету захищати читача від недобросовісних журналістів. З часом авторитет журналу в галузі критики періодичної преси ставав цілком зіставним з авторитетом «Таймс» у галузі політиці [3, 317].

Важливим кроком до успіху «Панча» було придбання його у 1842 р. видавничою фірмою «Бредбері та Еванс», що викупила права на видання у першозасновників, які не могли більше фінансово підтримувати його. Засноване 1830 р. підприємство незабаром стало основним видавцем художньої літератури вікторіанської Британії. Фірма володіла найкращими і найновішими друкарськими верстатами, що забезпечувало можливості швидкого великомасштабного щотижневого друку, в тому числі ілюстрованого [22, 79-80].

Після 1836–1837 рр., коли були опублікована серія фейлетонів «Записки Піквікського клубу» Ч. Діккенса, спостерігався значний сплеск інтересу до серійних гумористичних і сатиричних видань. Така форма публікацій стала справжнім видавничим феноменом. Успіх Діккенса повторили В. Теккерей із «Записками сноба» (1848) та брати Джордж та Відон Гроссміти з книгою «Щоденник маленької людини» (1888–1889), які спочатку окремими частинами публікувалися у «Панчі», а лише потім виходили окремими книгами. Вдалий менеджмент Вільяма Бредбері та Фредеріка Малета Еванса вилився у щорічний прибуток у 10 тисяч ф. ст. в 60-х роках ХІХ ст. [10, р.71].

Популярності журналу сприяли і загальні тенденції розвитку британського суспільства у ХІХ ст.: поява середнього класу і підвищення рівня освіченості та культури нижчих верст. Адже ще у середині ХІХ ст. у країні було мало шкіл. У 1851 р. з 5 млн дітей шкільного віку в Англії та Уельсі майже 3 млн не відвідували школи, а ті, хто ходив на заняття, вчилися не більше 2–3 років. Напередодні 1870 р. від 20 до 40% англійського населення залишалося неписьменним. І незважаючи на постійно зростаючий інтерес до преси, у 1860 р. читацька аудиторія щоденних газет становила 3% чисельності населення, недільних – 12%, журналів – близько 20%. Існувала практика читання преси вголос (особливо у часи громадського піднесення), і кількість людей, які знайомились із найважливішими публікаціями англійських видань, перевищувала середньостатистичні дані. Але довгий час друк все ще орієнтувався на освічену меншість [6, 40]. Ситуація радикально змінилася після 1870 р., коли був ухвалений закон про загальну початкову освіту для дітей віком від п'яти до тринадцяти років. Зросли й субсидії на освіту.

Виникла зацікавленість у масовій пресі, яка була б доступною широкій публіці за ціною і рівнем подачі матеріалів. Цю пресу не слід плутати з так званою жовтою (бульварною), яка була розрахована на задоволення низьких смаків читачів і подавала всілякі скандали, плітки, чутки і сенсації.

Хоча «Панч» був, перш за все, сатиричним виданням, він відіграв також значну роль у популяризації наукових теорій серед широкого загалу, оскільки завжди намагався дотримуватися балансу між часткою матеріалів розважального характеру та інтелектуально стимулюючими дописами [18, 91]. Ця формула спрацювала, і журнал пережив усіх своїх конкурентів, що працювали на гумористичній журналістській ниві. Читаюча публіка ставала все вимогливішою до якості друкованих видань і була зацікавлена у збільшенні числа матеріалів літературного характеру, а також графічних зображень.

Попри всю важливість економічної, політичної та фінансової кон'юнктури, чи не найважливішу роль у піднятті рейтингів «Панча» відіграв особистісний фактор. Дописувачами його були дуже відомі у свій час письменники і журналісти. Для багатьох із них часопис став прекрасним стартовим майданчиком, і слава обох зростала паралельно. Яскравий приклад – «Англійські сноби в описі одного з них» – серія нарисів В. Теккерей, які друкувалися у журналі з лютого 1846 до лютого 1847 р. Нариси не лише істотно підняли тиражі журналу, а й сприяли письменницькій відомості самого В. Теккерей. Нариси Теккерей були написані багато у чому під впливом загальної концепції видання, з іншого боку, він сам став одним із творців цієї концепції.

«The Times», «The Westminster Review» та «The News of The World» регулярно передруковували карикатури «Панча», що також збільшувало інтерес широких читацьких кіл до видання.

Співробітниками й авторами «Панча» у різні часи були такі знані письменники як Вільям Теккерей (1811–1863), Чарльз Діккенс (1812–1870), Джером Клапка Джером (1859–1927), Александр Алан Мілн (1882–1956), Пелем Вудхауз (1881–1975), ін.

Другим стовпом, на якому трималася популярність «Панча», була плеяда видатних художників-карикатуристів, таких як Джон Ліч (1817–1864), Чарльз Кіні (1823–1891), Джордж дю Морье (1834–1896), Джон Тенніел (1820–

1914), Едвард Сембурн (1844–1910), Фредерік Таунсенд (1868–1920), Джон Партрідж (1861–1945), Леслі Іллінгворт (1902–1979), ін.

Карикатури, які з перших днів існування видання займали у журналі вагоме місце і стосувалися надзвичайно широкої тематики, задавали тон і загальний настрій кожного номера. У кожному випуску обов'язково була одна велика, редакторська карикатура (інколи дві), що займала цілу сторінку; кілька менших, зазвичай у чверть сторінки, малюнків; значна кількість дрібних, що ілюстрували інші матеріали. Один з перших дослідників історії «Панча» М. Спілмен (1858–1948) зробив спробу класифікувати характер карикатур, що були розміщені у журналі, за перші шістьдесят років його існування: 1) політичні і соціальні; 2) художні; 3) освітні та пропагандистські; 4) історичні [21, 169–170]. Перша група карикатур була найбільш численною.

З легкої руки карикатуристів «Панча» в англійській мові прижилося нове значення слова «cartoon», що почало означати не стільки «попередній малюнок», «ескіз», «етюд для фрески», а найчастіше – «сатиричний малюнок». Це сталося після того, як часопис розмістив серію карикатур, присвячених знаменитій художній виставці 1843 р., організованій з ініціативи принца Альберта з метою відбору робіт для фресок на стіни відновлюваної будівлі парламенту, який постраждав від пожежі 1834 р. Більшість творів, призначених для Вестмінстерського палацу, відрізнялися крайньою помпезністю та безглуздістю. Художник Джон Ліч (1817–1864) висміяв їх у малюнку під назвою «Cartoon No. I – Substance and Shadow» (опублікований 15 липня 1843 р.). Він з глибоким сарказмом демонстрував реакцію лондонських безпритульних, які прийшли б подивитись на ескізи, якщо могли б заплатити по шилінгу за вхід. Обшарпаний одяг бідняків і очевидні ознаки їх хронічного недоїдання різко контрастують з розвішаними по стінах ескізами, що зображають життя британського вищого суспільства. Дж. Ліч і «Панч» у такий спосіб дорікали художникам, які ігнорували

існування соціальних проблем, зокрема бідності, та уряду, що витрачав гроші на непотрібні розкоші [19].

Художники «Панча» залишили для історії важливі автентичні картини, що відображають життя британського суспільства, особливо, вікторіанського періоду. Томас Дейвід, редактор «Панча» 1989–1992 років писав, що коли йдеться про карикатуру, то жоден журнал у світі не досягнув кращого результату. Фани «Нью-Йоркера» можуть не погоджуватись, вказував він, але у «Панчі» опублікувала свої роботи безпрецедентна кількість художників – від перших ілюстраторів «Аліси у країні чудес» (йдеться про Джона Теннієла (1820–1914) та «Вінні-Пуха» (Ернест Шеперд (1879–1976)) до таких як Сірел Бірд (1887–1965), більш знаний під псевдонімом «Фугас», Генрі Бейтмен (1887–1970) та Волтер Фоукс (1924–), британсько-канадійський джазовий кларнетист і карикатурист, що працював під псевдонімом «Трої» [8].

Процес створення кожного номера «Панча», особливо в перші десятиліття його виходу, став не менш легендарним, ніж сам журнал. Щотижневі збори працівників редакції відбувалися, зазвичай, за обіднім столом, і цієї традиції дотримували впродовж майже ста років існування часопису. Спочатку це відбувалося у різних пабах, однак близько 1855 р. спеціальний, овальної форми, стіл був встановлений в офісі видання. Коли 1865 р. редакція переїхала у новий будинок, традиція обговорювати новий випуск за обіднім столом вже так укорінилася, що журнал обладнав власний бенкетний зал, де й відбувалися засідання. Після того як всі добряче попоїли, випивали по чарці бренді і запалювали сигари, редактор вигукував: «А тепер, джентльмени, карикатура!». Хтось із журналістів висував ідею, наприклад, зобразити прем'єра Б. Дізраелі у вигляді єгипетського сфінкса або В. Гладстона у вигляді лева, що бореться з російським ведмедем, а присутній художник мав тут же зобразити цю ідею на папері [21, 54-99].

Незабаром стало зрозуміло, що після обіду і випитого спиртного далеко не всі члени редакції виявляються в оптимально працездатному стані, то ж було вирішено

обговорювати тижневу карикатуру до обіду. Цей звичай дожив до 1969 р., коли черговий головний редактор «Панча» В. Дейвіс вирішив відмовитися від нього взагалі.

Традиція регулярно зустрічатися, обговорювати поточні проблеми кожного номера і журналу загалом та приймати спільні рішення (на зустрічі приходили також і власники журналу) також стала запорукою успіху журналу.

У ХХ ст. ідеї карикатур були віддані, головним чином, на відповідальність лише карикатуристів. А обідній стіл перетворився на нагоду для зустрічей редакторів і постійних авторів з різними гостями (письменниками, художниками, політиками, бізнесменами і знаменитостями шоу-бізнесу, а іноді і членами королівської родини).

Іншою традицією, яка протрималася впродовж усієї історії існування легендарного стола, стало вирізання на ньому своїх ініціалів редакторами і власниками журналу, а також окремими, як правило, найпочеснішими гостями [8]. Таким чином, стіл сам по собі є цінною історичною пам'яткою. 2004 р. його, а також більшу частину архіву «Панча», придбала Британська бібліотека.

Динаміка коливань тиражів «Панча» у різні часи залежала від цілого комплексу обставин, зокрема, внутрішньої і зовнішньополітичної кон'юнктури, фінансового становища самого видання, купівельної спроможності основної цільової аудиторії, інтенсивності рекламних кампаній, конкуренції видань, що працювали в аналогічному жанрі, конкуренції з боку електронних засобів масової інформації тощо. Піки накладів припадали на часи воєнних лихоліть (що, очевидно, вказувало на можливість мобілізації журналу як засобу антиворожої пропаганди), а також на роки перебування при владі уряду К. Еттли, які теж були надважливими у плані запровадження нових стандартів державної соціальної політики (1841 – 10 тис. примірників, 1854 – 50 тис., 1906 – 80 тис., 1912 – 103 тис., 1914 – 144 тис., 1915 – 150 тис., 1931 – 133 тис., 1944 – 129 тис., 1947 – 184 тис.). Починаючи з 1950-х років відбувається методичний спад популярності часопису (1952 – 136 тис. примірників, 1958 – 113 тис., 1968 – 116 тис., 1978 –

85 тис., 1988 – 60 тис., 1990 – 32 тис.) [8]. Знаний британський журналіст Малкольм Маггерідж, редактор часопису у 1953–1957 рр., жартував з цього приводу, що нема справи більш невдячної та нещасної, ніж намагатися змусити англійців сміятися [15].

У часи Першої та Другої світових війн злет популярності «Панча» супроводжувався також його активною добродійною діяльністю, спрямованою на збирання коштів для Фонду покращення умов у військових госпіталах, а також на закупівлю тканини для пошиття військової уніформи [9].

У 40–50-ті роки XIX ст. «Панч» коштував три пенси (близько 0,72 ф. ст. станом на сьогодні). Ціна була не надто дешевою і не надто високою, але загалом доступною для широких верств населення. Відома дослідниця життя вікторіанського Лондона Л. Пікард наводить приклади вартості одного пенса у ці роки. За один пенс можна було проїхати милю на парламентському поїзді, або заплатити за ванну та прання в лазні і пральні у Смітфілді, або купити три устриці, або відвідати балаган, або поснідати кавою і хлібом з маслом, або купити горобця у вуличного торговця, або заплатити за користування туалетом на Всесвітній виставці у 1851 р. [2]. Отож, люди із середнім достатком могли без особливої шкоди для бюджету витратити три пенси на тиждень за можливість отримати цікаве і захоплююче читиво, яке забезпечувало добрий настрій. Купляли видання і представники нижчих верств, інколи ускладчину.

З 1969 р. «Панч» перейшов у власність газетно-видавничого концерну «United newspapers» фінансиста Девіда Стівенса. Після того як у 1992 р. «Панч» відсвяткував свій стоп'ятдесятирічний ювілей, і вийшов 7888-й номер часопису, було вирішено, що він буде останнім. Спроба повернути до життя журнал була зроблена 1996 р. відомими єгипетським мільйонером Мохаммедом аль-Файедом, власником багатьох підприємств у Британії. Він викупив права на видання, і новий «Панч» виходив до 2002 р. Однак після того як виявилося, що власник зазнає збитків, а число передплатників так і не досягло бажаного, легендарний часопис закритися остаточно.

На нашу думку, причини спаду популярності «Панча» наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. слід шукати не тільки у тому, що за своїм характером та стилістикою сучасне видання мало небагато спільного з виданням ХІХ чи хоча б середини ХХ ст. «Панч» потрапив під вплив загальної тенденції зниження тиражів періодичної преси. Адже останні все важче витримують конкуренцію з боку телебачення та мережевих ЗМІ, не завжди можуть запропонувати читачам якісну аналітику, а видання, які пропонують високу якість друку, не завжди відповідають бюджетним можливостям масового читача.

Попри всі свої злети і падіння, «Панч», безумовно, є одним з найкращих джерел до історії британського суспільства ХІХ–ХХ ст.

Отже, простеживши історію існування журналу «Панч» упродовж більш, ніж 150 років, можемо зробити висновки, що головними причинами його довголіття та популярності на ринку засобів масової інформації були: сприятливі обставини політичного, економічного, соціального та правового характеру, особливо на перших етапах існування журналу; специфіка сатирично-гумористичного жанру; стильові особливості подачі матеріалу; особисті таланти письменників, журналістів та художників; особливості організації процесу випуску кожного номера; вдалий менеджмент видавців журналу; чутливість до поточної внутрішньої та зовнішньополітичної кон'юнктури та здатність відгукуватися на актуальні потреби читачів.

1. *Питльована Л.* Друзі та вороги Великої Британії на сторінках часопису «Панч» 1890 р.: сатиричні образи у контексті загальнополітичного дискурсу // *Військово-науковий вісник*, 2014. – Вип. 21. – Львів: АСВ, 2014. – С. 177–189.
2. *Пикард Л.* Викторианский Лондон / пер. с англ. – Москва: Изд-во Ольги Морозовой, 2011. – 513 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-reading.me/book.php?book=1014384>.
3. *Пустовалов А.В.* Журналистика раннего У.М. Теккерера: автор и маски / История зарубежной литературы XIX века: Западноевропейская реалистическая проза. – Москва: Флинта: Наука, 1998. – 416 с.

4. *Саламон Л.* Всеобщая история прессы / пер. с нем. / История печати: Антология [сост. Засурский Я.Н., Варганова Е.Л.]. – Т. 1. – Москва: Аспект-Пресс, 2001. – 493 с. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://evartist.narod.ru/text2/29.htm#з_13.
5. *Саломатин А.Ю.* Модели развития печати в свете теории модернизации (сравнительный анализ) // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2009. – № 4(12). – С. 3–11.
6. *Соколов В.С., Виноградова С.М.* Периодическая печать Великобритании. – Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2000. – 112 с.
7. *Хабибуллина А.Р.* Карикатура на страницах журнала Punch / Историография и источниковедение отечественной истории: Сб. науч. статей (Вып. 6). – Санкт-Петербург: «Скифия-принт», 2011. – С. 377-383.
8. About Punch Magazine Cartoon Archive // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.punch.co.uk/about/>.
9. A Loud, Mocking Clamour of Noise...? Punch Or: The London Charivari: A Cultural Treasure Trove // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://thevictorianist.blogspot.com/2013/03/a-loud-mocking-clamour-of-noise-punch.html>.
10. *Brake L., Demoor M.* Dictionary of Nineteenth-century Journalism in Great Britain and Ireland. Gent: Academia Press. – London: British Library, 2009. – 1014 p.
11. Consumer Price Inflation since 1750 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/cpi/consumer-price-indices/1750---2003/composite-consumer-price-index-with-description-and-assessment-of-source-data.pdf>.
12. *Everitt G.* English Caricaturists and Graphic Humorists of the Nineteenth Century. How they illustrated and interpreted their Times. – London: Swan Sonnenschein and Co., 1893. – 426 p.
13. *Leary P.* The Punch Brotherhood. Table Talk and Print Culture in Mid-Victorian London. – London: The British Library, 2010. – 197 p.
14. *Maidment B.* Comedy, caricature and the social order, 1820-50. New York: Manchester University Press. – New York: Palgrave Macmillan, 2013. – 244 p.
15. Malcolm Muggeridge quotes // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inspirationalstories.com/quotes/t/malcolm-muggeridge/>.

16. *Mayhew A.* A jorum of «Punch» with those who helped to brew it: being the early history of «The London Charivari». – London: Downey and Co., 1985. – 150 p.
17. *Mayhew H.* London Labour and the London Poor. Vol. 1-3, 4 (extra). – London: Griffin, Bohn, and Company, 1851–1861.
18. *Noakes R.* Punch and comic journalism in Mid-Victorian Britain / Cantor G., Dawson G., Gooday G., Noakes R., Shuttleworth S., Topham J.R. Science in the nineteenth-century periodical: reading the magazine of nature. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – P. 91–122.
19. Original Editorial Accompanying «Cartoon, No. 1» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.victorianweb.org/art/illustration/leech/101.html>.
20. Punch. 1841. – Vol. 1. – July, 17. – 260 p.
21. *Spielman M.H.* The History of «Punch». London, Paris, Melbourne: Cassell and Co. Ltd., 1895. – 592 p.
22. *Sutherland J.* The Stanford Companion to Victorian Fiction. Stanford (Calif): Stanford University Press, 1990. – 696 p.

Надійшла до редакції 10.09.2014 р.

Рецензент: *Сухий О.М.*, доктор історичних наук, професор, зав. кафедри новітньої історії України, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

**Питлёваная Л.Ю.
ИСТОРИЯ БРИТАНСКОГО ЖУРНАЛА «ПАНЧ» (1841–2002):
ФЕНОМЕН ПОПУЛЯРНОСТИ**

Статья посвящена анализу феномена популярности британского журнала «Панч» (1841–2002). Исследуются факторы и обстоятельства, которые обусловили преобразование издания в заметное социокультурное явление в истории британского общества.

Ключевые слова: Великобритания, история, карикатура, «Панч», пресса

**Pytlovana L.
THE HISTORY OF PUNCH MAGAZINE (1841–2002):
PHENOMENA OF POPULARITY**

This article analyzes phenomena of Punch magazine (1841–2002) popularity. Causes and circumstances that led to the transformation of this journal to brilliant socio-cultural phenomena in the history of British society.

Key words: cartoon, history, periodicals, «Punch», United Kingdom